

ПРОПАГАНДИСТСЬКЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВСТУПУ ТА ПЕРЕБУВАННЯ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ НА ТЕРИТОРІЇ АВСТРІЇ НАПРИКІНЦІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Куцька О.М.

Академія сухопутних військ

Досліджуються основні напрями ведення пропагандистського супроводу радянських військ, форми і способи морально-психологічного впливу та їх практичне застосування в ході бойових дій Червоної Армії на території Австрії в березні – травні 1945 року. В ході дослідження виокремлюються два характерні етапи радянського впливу на австрійське населення: перший – до захоплення Відня, другий – в ході подальших боїв на території держави. Простежується оперативність реагування радянської спецпропаганди до потреб та обстановки на фронті.

Ключові слова: пропаганда, звернення, листівки, звукомовні програми, мітинги.

Постановка проблеми. Досліджуючи питання інформаційно-психологічної війни та пропаганди, все частіше можна зустріти вислів, що Третя світова війна (якщо вона буде) набуде рис інформаційного протиборства. І дійсно, війни та збройні конфлікти сучасності доводять значну роль та вагу інформаційно-психологічного фактора, враховуючи всю його багатогранність.

Останні події в Україні також підкреслюють значимість інформаційного фактора у збройному протистоянні протиборчих сторін. Як можна було спостерігати, боротьбі Росії за Крим передувала інформаційно-психологічна підготовка як населення Росії, так і мешканців українського півострова. В ході триваючого збройного протистояння на сході України засоби масової інформації нарівні із озброєнням і військовою технікою стали одним із потужних засобів боротьби усіх присутніх у конфлікті сторін. На жаль, наша держава не була готова до цього на належному рівні. Вищезазначене підкреслює необхідність дослідження історичних прикладів пропагандистського протиборства, виокремлення найбільш дієвих способів впливу на противника, свої війська і населення в ході збройної боротьби.

Аналіз досліджень та публікацій. Незважаючи на значні і ґрунтовні дослідження пропаганди в ході Другої світової війни дослідники в основному оминали питання пропагандистського забезпечення бойових дій Червоної Армії в наступальних операціях в Європі або торкалися його лише окремими загальними фразами. Це стосується і найбільш відомих робіт, в яких приділяється увага інформаційній війні в 1939 – 1945 гг.: «Психологическая война» Д. Волкогонова, «Секреты психологической войны» С. Криська, «Пропаганда как оружие в войне» Р. Зильдмана, «Как переключают народы» Г. Почепцова и др. Являють інтерес праці М. Данілова «Борьба народов Центральной и Юго-Восточной Европы против немецко-фашистского гнета» або авторського колективу на чолі з О. Бабіним «Освободительная миссия Советских Вооруженных сил в Европе во Второй мировой войне», які поряд із розкриттям ходу бойових дій Червоної Армії на території певних країн епізодично дають відомості й пропагандистського спрямування. І хоча вищезгадані видання містять значний фактичний історичний матеріал, дані, які б одночасно розкривали таку вузьку проблему, як пропагандистське забезпечення Червоної Армії за межами СРСР, в них відсутні, а наявні факти ідеологічної і пропагандистської роботи не мають впорядкованого характеру і не дають можливості створення єдиної картини відносно форм і способів інформаційно-психологічної роботи.

Розробку даної теми дослідження забезпечує наступна літературна і джерельна база, яку умовно можна поділити на групи:

1. Видання радянського періоду, які містять значний теоретичний матеріал із досліджуваного питання, але сильно переобтяжені ідеологією того часу [7; 10; 13].

2. До другої групи слід віднести сучасні видання, засновані в більшості своїй на використанні архівних джерел і матеріалів останніх років. Але, в основному, вони присвячені широкому спектру питань, які поєднують історію, політологію тощо та дають досить уривчасті відомості про досліджувані питання або загальну інформацію з пропаганди на усіх фронтах [3; 9].

3. Окремим джерелом отримання інформації є всесвітня мережа Internet, зі сторінок якої можна почерпнути цікаві факти, але найчастіше вони в розпорошеному вигляді та окремо не мають наукової ваги [1; 2; 4; 5; 6; 8; 11; 12; 14; 15; 16].

Водночас опрацювання вищезазначених праць та структуризація інформації дають можливість для викладення наступних узагальнень з досліджуваного питання, які надані нижче.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Запропоноване дослідження виокремлює із загальної кількості публікацій розпорошений матеріал та конкретизує пропагандистську роботу на одному із етапів застосування радянських військ у Другій світовій війні – бойових діях в Австрії. Автор відходить від розкриття загальної теорії та історичної ретроспективи подій, а спрямовує увагу на дослідження форм і способів впливу на австрійську цивільну аудиторію в ході просування радянських військ територією держави.

Мета роботи – дослідити форми і способи пропагандистської роботи політорганів Червоної Армії в ході бойових дій на території Австрії в березні – травні 1945 року. Автор свідомо робить часові відступи від зазначених хронологічних меж з метою надання розуміння подій та обставин, які вплинули на особливості радянського пропагандистського впливу на австрійську аудиторію напередодні вступу Червоної Армії на територію Австрії та перші повоєнні роки.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи мову про вступ радянських військ в Австрію наприкінці Другої світової війни, слід зауважити, що більшість австрійців й досі не мають достовірної оцінки епохи 30-х – 40-х років: близько половини із них вважають прихід Союзників на територію Австрії як поразку їх держави, що була приєднана на той момент до Німеччини, частина населення – окупацією, але чимало й таких австрійців, які підтримують думку, що Червона Армія і Союзники у 1945 році принесли звільнення їх народів [1].

Породження таких різних трактувань витікає ще з повоєнних процесів 1918 року та аншлюсу Австрії Німеччиною. Так, з приходом до влади у Німеччині Гітлера аншлюс був частиною офіційного курсу зовнішньої політики Німеччини. Результатом

її став вступ німецьких військ в ніч з 11 на 12 березня 1938 року на територію Австрії. Австрійська армія, що одержала наказ не чинити опору, капітулювала. Слід розуміти, що, коли Гітлер виступив зі своєю промовою про те, що, нарешті, тепер до лона Третього Рейху увійшла Австрія, його рідна країна..., він ототожнював себе із нею [11]. Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що де-юре Австрія не є учасницею Другої світової війни, а вступила у неї як складова частина Німеччини.

Одночасно зі вступом німецьких військ за справу взялись пропагандисти, – аншлюс почав оспівуватись навіть у нацистській культурі. Так, наприклад, на його честь були написані пісні «Пробудися, німецьке Вахау!» (Х. Хегер, комп. Г. Штрекер), «75 мільйонів» (Х. Ф. Бекманн, комп. П. Кройдер) та ін [2]. Далі погляди австрійців почали «виковуватись» за наступною лінією: спочатку майбутнім світовим пануванням, а потім твердженням, що прихід росіян – це кінець для країни [1].

Та витверезіння після національного «сп'яніння», яке охопило австрійців у зв'язку з перспективою отримання вигоди від приєднання до «Великої Німеччини», прийшло досить швидко. Незадоволення широких прошарків населення викликали відсутність політичної свободи, атмосфера гніту, шпіонажу та репресій.

Про широке розповсюдження в Австрії неприязні до імперських німців перш за все повідомляла іноземна преса. Так, наприклад, швейцарська газета «Фольк» опублікувала у липні 1943 року повідомлення, в якому говорилося: «Австрійці відчувають себе занедбаними порівняно із імперськими німцями та такими, яких не визнають за людей» [10, с. 13].

Розчарування простого населення Австрії у правлінні німецького військово-політичного апарату в їх державі простежувалось й у свідченнях військовополонених із числа австрійців. Наприклад, полонений солдат 2 роти 209 штурмового батальйону Е. Геллеман розповідав: «До Відня приїхало багато біженців та евакуйованих із зруйнованих бомбардуваннями міст Німеччини. Квартир не вистачало. У цей час багатьох мешканців Відня, цілими сім'ями, відправляли на роботи. Ключі від квартир вони повинні були здавати. А коли повертались через декілька тижнів, їх квартири були вже зайняті евакуйованими» [10, с. 5].

Повертаючись до аншлюсу, слід наголосити, що в березні 1938 року всі 6 австрійських дивізій увійшли до складу Вермахту (44-та і 45-та піхотні, 4-та легка, 2-га і 3-тя гірськострілецькі дивізії) і пройшли Другу світову війну в якості звичайних німецьких з'єднань [15].

Та власне серед австрійських військовослужбовців розчарування у фашизмі особливо сильно дало про себе знати після Сталінграда і в ході наступних важких поразок німецької армії на радянсько-німецькому фронті. Незадоволення австрійців викликає вже той факт, що їх примусово призивають у німецьку армію. Обер-єфрейтор 13 роти 4 батальйону 8 піхотної дивізії А. Віт зазначав: «Австрійцям навіть гірше, ніж іншим в окупованих країнах. У Франції або Данії не сміли мобілізувати населення, а австрійців мобілізують до армії» [10, с. 15]. Солдат А. Ієдинек з дивізії СС «Тотенкопф» говорив: «Ненависть солдатів-австрійців до німців сьогодні особливо посилилась, оскільки німці втягнули нашу країну у нескінченні біди війни. Але у австрійців зараз, на відміну від німців, хороший настрій, оскільки вони переконані, що скоро Німеччина буде розгромлена й Австрія стане вільною» [10, с. 14].

У ході стрімкого наступу наприкінці 1944 – початку 1945 років війська 3-го і лівого крила 2-го

Українського фронту спільно з болгарськими, румунськими та югославськими частинами розгромили основні сили німецької групи армій «Південь» і повністю звільнили від гітлерівців Угорщину і південну частину Чехословаччини.

У результаті поразки німецьких військ обстановка для Німеччини ще більше погіршилася. Резерви були витрачені. Німецьке командування змушене було віддати наказ про перехід до оборони, з тим щоб не допустити просування радянських військ на віденському напрямку.

Не досягнувши покращення військово-політичної та стратегічної обстановки контрнаступом під Балатоном, гітлерівське командування стало гарячкувато вживати заходів з уникнення повної поразки та максимально затягувати війну. Воно прагнуло виграти час, сподіваючись домовитися із США та Англією про спільну боротьбу проти «загрози комунізму».

У цей час військам 2-го і 3-го Українських фронтів було наказано перейти в рішучий наступ у загальному напрямку на Відень. Напередодні наступу Воєнна рада 3-го Українського фронту звернулася до своїх військ із наступним закликком: «Славетні воїни 3-го Українського фронту! Тепер на вашому шляху – Відень. Ви ідете на Відень не заради якихось завойовницьких цілей. Ви ідете по п'ятах смертельно пораненого звіра, який уповзає під вашими ударами у свою барлогу» [13, с. 252].

Однак Гітлер не збирався здавати країну і Відень без бою. На цю ділянку фронту були перекинуті залишки групи армій «Південь», 6-ї танкової армії СС та інші підрозділи. Водночас німцями у спільному порядку обладнувались оборонні споруди на східному кордоні, на підступах до Відня та у столиці [8].

Та вже у цей час спроби гітлерівців організувати фолькштурм з австрійського населення були безуспішними. Австрійці, яких примусово мобілізували у фолькштурм, ухилялись від прибуття на збірні пункти та дезертували із загонів. Батальйони фолькштурму, відправлені на фронт, при зіткненні з частинами Червоної Армії у більшості випадків розходились по домівках або, не чинячи серйозного опору, здавались у полон [10, с. 30].

Наприклад, за свідченнями робітника з організації «Тодт» Г. Бракке, батальйон фолькштурму у Негермарку відмовився висунутись до кордону і гітлерівській владі довелося відмінити наказ про його відправлення. Швейцарський журнал «Тат» від 2 березня 1945 року повідомляв, що вирушити на фронт відмовився й батальйон фолькштурму з Гензерсдорфу [10, с. 26].

Враховуючи такі настрої серед мешканців Австрії, не обійшлося й без закликів, запевнень і пропагандистських хитрувань з боку гітлерівського командування. Перш за все поширювалися чутки, що радянські війська знищать всіх австрійців, які є членами націонал-соціалістичної партії, і що почалася примусова евакуація населення зі східних районів країни до Сибіру [8].

Враховуючи вищезазначене, Воєнна рада у заяві від 4 квітня 1945 року до військ 3-го Українського фронту у зв'язку з їх вступом на територію Австрії зазначала: «Червона Армія не уготоване австрійців з німецькими окупантами. Звільняючи Австрію, Червона Армія воює з німецькими військами, а не з населенням Австрії». В документі окремо наголошувалось, що з приходом Червоної Армії будуть розпущені всі нацистські організації, але рядові члени націонал-соціалістичної партії залишаться неушкодженими, якщо вони виявлять лояльність до радянських військ [7, с. 484-485].

Згодом, коли радянські війська увійшли на землі Австрії, мешканці із здивуванням сприймали

вищезазначений пункт даного звернення. Це було для них «аж занадто великодушною заявою радянського військово-політичного командування» [10, с. 32-33].

Не залишали пропагандистського тиску на мешканців Австрії й німці. Відступаючи з австрійської території, гітлерівські війська активно вели пропаганду залякування серед місцевого населення: страшна повоєнна доля народу та австрійських військових, насадження комунізму, концентраційні табори для членів націонал-соціалістичної партії тощо – були основними тезами німецької пропаганди цього періоду.

Незважаючи на змалювання гітлерівською пропагандою жахіть майбутнього австрійці, не бажаючи евакуюватись з німецькими військами, йшли у ліси, ховались у підвалах та на горищах будинків [10, с. 28].

Мешканець селища Гуттендорф, селянин Крємінгер розповідає: «Мене довго вмовляли поїхати, але, знаючи з радіопередач про встановлення порядків у Румунії, Угорщині, Болгарії та інших країнах, зайнятих Червоною Армією, я вирішив залишитись... Втікали лише ті, хто палко служив німцям, а також деякі недолугі, які повірили доміслам про те, що росіяни дивляться на австрійців, як на німців, і всіх покарають» [10, с. 28]. Родичі солдата 229 піхотного полку Шеберля наприкінці грудня писали йому: «Ми не будемо нікуди йти, ми не робили нічого поганого і тому нам немає чого боятись» [10, с. 26].

29 березня 1945 року радянські війська вступили на територію Австрії, 5 квітня – підійшли впритул до Відня. (До оволодіння Віднем крім сил 3-го Українського фронту були залучені й війська 2-го Українського фронту (зокрема, 46 армія). Напередодні боїв за австрійську столицю із заявою про своє ставлення до Австрії виступив уряд СРСР: «Радянський уряд, – говорилося в документі, – не переслідує мети придбання якої-небудь частини австрійської території або зміни соціального ладу Австрії. Він сприятиме ліквідації режиму німецько-фашистських окупантів і відновленню в Австрії демократичних порядків та установ» [8].

У свою чергу командував військами 3-го Українського фронту 6 квітня 1945 року також звернувся до мешканців Відня із попередженням: «Усьому населенню, якому дорогий Відень, з міста не евакуююватись, оскільки з очищенням Відня від німців щезнуть жахи війни, а тих, хто евакуюється, німці поженуть на загибель» [7, с. 487].

Зі свого боку німецько-фашистське командування звернулося до мешканців Відня із закликом «боротися до останньої можливості». Та згодом німецький генерал фон Бунау сповістить ставку Гітлера про бої у столиці Австрії наступним чином: «Цивільне населення вивіщує червоно-білі прапори і веде по німецьких військах вогонь, який вражає більше, ніж вогонь противника» [8].

У цей період до прорадянської пропагандистської роботи активно підключаються прихильники австрійського руху Опору. Вони розповсюджують у Відні багато листівок, у яких австрійські робітники закликають усіма силами здійснювати протидію руйнуванню фабрик і заводів, що планували зробити нацисти. В одній із них було зазначено: «Нацисти прагнуть перетворити нашу батьківщину на руїни. Вони хочуть підірвати наші фабрики. Австрійці! Знешкодуйте міни та чиніть згуртовану протидію усім руйнівним планам нацистів» [10, с. 27].

Тут варто наголосити, що австрійський рух Опору проходив у своєрідних умовах. У країні не було окупаційного режиму, а отже, й такого жорстокого терору; значна частина населення перебувала під впливом фашистської пропаганди; праві ліде-

ри соціал-демократичної партії Австрії опиралися здійсненню організаційних заходів, спрямованих на об'єднання антифашистських сил та активізацію їх боротьби. В результаті рух Опору мав обмежений характер. І лише у міру наближення Червоної Армії до австрійського кордону він активізувався.

За ініціативою комуністів почали виникати перші невеликі партизанські групи та озброєні загони, які здійснювали диверсійні акти на лініях зв'язку, підривали залізничні потяги з боєприпасами і військовою технікою, організовували саботажі на промислових підприємствах і транспорті. Весною 1945 р., незадовго до вступу радянських військ в Австрію, в рух Опору включилися і представники буржуазії. Але, як правило, вона займала вичікувальну позицію і дотримувалася пасивної тактики [4].

Комуністи Австрії закликали населення усіма силами допомагати радянським військам, які повинні позбавити їх країну від німецько-фашистського панування. Коли Червона Армія вже наблизилась до Відня, у місті розгорнулася діяльність нелегальної організації «Австрійський фронт свободи», створеної за ініціативою комуністів [4]. Та хоча усі дії австрійських антифашистів мали епізодичний характер і не могли істотно вплинути на відновлення національної незалежності країни, вони були носіями прорадянської пропаганди, тим пом'якшувальним чинником, який створював якщо не довіру, то, принаймні, мовчазну згоду з боку окремих прошарків австрійського населення під час вступу Червоної Армії на територію їх держави.

Один із активних австрійських борців проти гітлерівців К. Соколл згодом зазначить у своїх мемуарах, що факт допомоги Червоної Армії з боку австрійського руху Опору «повинен був витіснити з історичної пам'яті неприємну картину радісної зустрічі, яку мешканці Відня влаштували Гітлеру в 1938 році під час аншлюсу. Він же вкаже на порівняно коротку віденську операцію, в ході якої Відень, на відміну від Будапешта або Берліна, не був підданий таким сильним руйнуванням, що можна вважати деякою мірою заслугою австрійців, які брали участь у русі Опору» [6].

Наприкінці квітня 1945 року радянські війська відновили наступ на захід і на початку травня вийшли на рубіж Лінц – Гіфлєц – Клагенфурт, де зустрілися з американськими арміями. Але бої на території Австрії проти тих гітлерівських військ, що закріпились в горах західної частини країни, тривали до кінця війни.

Ось як оцінював дії Червоної Армії Карл Рєннер, глава Тимчасового уряду країни, в ноті, спрямованій урядом СРСР, США і Великобританії у кінці квітня 1945 року: «Завдяки звитязному просуванню Червоної Армії, що звільнила столицю Відень і значну частину Австрії від військ німецької імперії, стало можливим знову повернути нашу повну політичну незалежність і, спираючись на рішення Кримської конференції, а також Московської конференції 1943 р., представники різних політичних партій країни вирішили відновити Австрійську Республіку як самостійну, незалежну і демократичну державу» [3; 8].

Більше того, 13 квітня 1945 року К. Рєннер у своєму «Зверненні до чоловіків і жінок Австрії» заявив, що «тільки безумство могло штовхнути австрійський народ на прийняття ідей Гітлера. ...гітлерівці перекурили і принизили ідею аншлюсу, яка для нас, австрійців, була важливою і священною. Німецьчина не приєднала, а поневолила нас» [3].

У ході загального наступу в Австрії радянські війська зіткнулися з «поголовною капітуляцією»: «Цілі селища заквітчувались білими тканинами. Літні жінки піднімали догори руки при зустрічі

з людиною в червоноармійській формі» [5]. Селянин із селища Цорнсдорф Фіх говорив: «Ми знали, що Червона Армія не має намірів знищувати австрійський народ, але ми не зовсім уявляли собі, яким буде наше життя після приходу радянських військ... Ось чому у багатьох не проходить страх, хоча найстрашніше вже позаду» [10, с. 33].

Тут не варто забувати, що австрійське населення дивилося на чужих солдатів, враховуючи те, як їх змалювала нацистська пропаганда – як на грабіжників, мародерів і насильників. Також і червоноармійці прибули «у вороже капіталістичне оточення» разом зі своїм стереотипним уявленням про ворога. «Жінки, цінні речі, алкоголь» – такі були найчастіші «спокуси» червоноармійців в Австрії, згідно з документами НКВД [16].

У зв'язку з довгою відсутністю у сім'ях та відчуттям вседозволеності, яке виникло після переможної ейфорії у військовослужбовців Червоної Армії, перед радянськими політпрацівниками виникла проблема приборкання розпусти серед особового складу.

Саме в Австрії, за словами Б. Слуцького, солдати «дорвалися до білявих баб» [5]. Радянські солдати, що отримували пайкову їжу і тютюн, ставали своєрідною аристократією на колишніх землях Рейху, що викликало цілком зрозумілий інтерес до них серед жінок. Влада Австрії незабаром після вторгнення радянських військ зафіксувала зростання числа випадків відвертої проституції серед молодих місцевих мешканок. Одночасно було зафіксовано низьку згвалтувань. Не заперечуючи цей факт, варто відмітити, що на сьогодні документальних підтверджень даних епізодів немає. На захист радянських солдатів виступив у 1945 році й австрійський військовий кореспондент О. Уайт, який написав наступні рядки: «В Червоній Армії панує суворая дисципліна. Грабежів, згвалтувань і знущань тут не більше, ніж в будь-якій іншій зоні окупації. Історії про звірства спливають через перебільшення і спотворення окремих випадків під впливом нервозності, викликані непомірністю манер російських солдатів та їх любов'ю до горілки» [14].

Але навіть поодинокі випадки негідної поведінки було більш ніж достатньо для створення негативного іміджу радянським військам. Пограбування і згвалтування ускладнювали «боротьбу за вплив серед населення». Значним негативним чинником були й випадки дезертирства і пов'язаних з ним злочинів.

Радянські політпрацівники розуміли, що не лише престиж Червоної Армії, але й авторитет Радянського Союзу поставлений на карту. Необхідно було негайно діяти. Політичні заняття, внутрішній контроль, а також покарання військовослужбовців, що «морально розклалися», на їх думку, повинні були виправити «образ росіян». До відповідальності притягувалися й відповідні начальники, яких звинувачували у «відсутності політико-ідеологічного виховання» [1; 12].

Згодом, у вересні 1945 року, Головнокомандувач Центральної групи військ маршал І. Конев видав наказ про збереження дисципліни, «заборону мародерства», «утримання від політики помсти» і «вжиття рішучих заходів до усіх випадків незаконних конфіскацій і насильства» [14]. Більше того, Конев передбачав карну відповідальність за операції на чорному ринку, а також вводив заборону на відвідування народних свят, нічних закладів, кафе і закусокних (особливо для молодших офіцерів і рядових), у яких продавався алкоголь [12].

Поряд із тим головним завданням радянських пропагандистів і партполітпрацівників залишалось створення належного морально-психологічного сприйняття австрійським населенням присутності

Червоної Армії на теренах їх держави. Відповідно до цього з перших днів після вступу радянських військ на територію Австрії політоргани РСЧА розгорнули серед населення звільнених районів Австрії широку агітаційно-пропагандистську роботу. Зміст її визначався двома найважливішими документами: Декларацією Московської конференції трьох держав і заявою Радянського уряду про Австрію [10, с. 36].

Для пропаганди цих документів використовували всі засоби друкованої та усної пропаганди, якими володіли політоргани. Звернення маршала Толбухіна було віддруковане у вигляді листівок і розповсюджене серед населення. Крім того, лише за період з 1 по 8 квітня було видано та розповсюджено 2,5 млн листівок і 2 млн яскравих плакатів та асел, які роз'яснювали це Звернення та Заяву Радянського Уряду [10, с. 36].

Дуже важливу роль відіграла Московська декларація, яка була прийнята в 1943 році. Тоді було задекларовано, що Австрія є першою жертвою фашистської нацистської агресії, й австрійці довгі роки дуже любили цю картину першої жертви [11]. Вищезазначене певним чином пом'якшувало інший пункт даного документа, а саме, що Австрія повинна взяти участь у звільненні від фашизму. Тобто вже тоді в Московській декларації писали про те, що жертва – це одне. Але не лише жертва – Австрія повинна узяти на себе усю відповідальність за свою роль у війні.

Вказані вище документи та присвячені їм спеціальні програми доводились до населення також за допомогою різноманітних звукомовних засобів. В одному лише Відні за 3 дні (з 9 по 11 квітня) було проведено 268 передач через потужні гучномовні установки (МГУ) та окопні звукомовні станції. Містом курсували 2 МГУ та спеціальна агітмашина [10, с. 36].

Серед форм усної пропаганди значне місце займали індивідуальні та групові бесіди політпрацівників з місцевим населенням. У містах та селах було проведено сотні бесід з мешканцями різних прошарків, місцевими громадськими діячами і т.д. [10, с. 37]. Застосовувалась також така форма роботи, як мітинги. Для прикладу, у місті Ейзенштадт на такий мітинг зібралось до 400 чоловік [10, с. 37].

Політуправління 3-го Українського фронту видавало щоденну «Австрійську газету» тиражем у 25000 примірників. Лише 16 та 17 квітня 1945 року у Відні було розповсюджено 10 тисяч примірників першого номера цієї газети. Частина тиражу газети були розклеєна на стінах міста та виставлена у спеціальних вітринах [10, с. 37; 14].

Наприкінці звукомовних програм, зазвичай, передавалась австрійська музика та вальси Штрауса. На площах стихійно виникали масові гуляння [10, с. 37]. Крім того, ансамблі Червоної Армії давали концерти для мешканців Відня та багатьох інших міст. Пропагандистську лепту вносили й радянські кінофільми. Спочатку демонструвались кінострічки, присвячені визволенню територій СРСР, героям війни, а згодом – поглядам росіян на те, якою повинна бути Австрія, як необхідно підіймати її з попелу та фашистської пучини [11].

Засобом створення позитивного іміджу СРСР у перші повоєнні тижні та місяці була й допомога червоноармійців у відновленні австрійської держави. Радянські солдати залучались до будівництва доріг і мостів, відновлення будівель і заводів тощо. Але найбільшого значення у повоєнній Австрії набуває продовольча допомога, про надання якої одразу повідомлялось через австрійські періодичні видання [7, с. 498-503].

Водночас не все так гладко було у державі з приходом радянських військ. Тут варто зазначи-

ти, що зі входом Червоної Армії у Відень та продовженням боротьби на решті території Австрії у внутрішній політиці австрійської держави одразу ж розпочалось відтворення партійно-політичної й адміністративної системи, яка існувала в країні до аншлюсу. У цей час з'явилась й недовіра, з якою радянські окупаційні структури ставились до австрійського державного апарату, що «знизу доверху складався із старого бюрократичного чиновництва» [3].

Більше того, у післявоєнні сорокові роки в Австрії виник феномен «роzkолотої свідомості», який проявився, з одного боку, в байдужості або категоричному запереченні частиною населення ідей нацизму, з іншого боку, в суспільстві мали місце настрої, що свідчили про сприйняття націонал-соціалістської доктрини як хорошої ідеї, з обмовкою про її погане втілення в житті [3].

Далі розпочалась «холодна війна». 11 вересня 1945 р. відбулося перше засідання Союзницької Ради. На ньому І. Конев підняв питання про визнання Тимчасового уряду Реннера. Ця пропозиція була в черговий раз категорично знехтувана союзниками. Така відверта підтримка, швидше навіть – боротьба за швидке визнання австрійської державності, пояснювалася прагненням посилити моральний вплив СРСР і підтримати престиж комуністів напередодні виборів в Національні збори Австрії, які були намічені на листопад 1945 р [9]. Ставка була зроблена на перемогу комуністів. Це був класичний сценарій поступової передачі влади від коаліційного уряду до комуністичного, який буде послідовно відтворений в країнах Східної Європи з 1946 р. до початку 1950-х років. На прикладі Австрії ця ідея тільки починала апробуватися.

Але шанси австрійських комуністів в Кремлі явно завищувалися. 25 листопада 1945 р. відбулися вибори в Національну раду Австрії і в ландтаги земель. Результати буквально шокували радянське керівництво: за комуністів проголосувало лише 5,4% [9].

К. Реннер, як досвідчений політик, відчув зміну політичної кон'юнктури ще у вересні 1945 р. Тоді він зробив в пресі дуже істотне визнання: «СРСР приніс мені розчарування. Я бажав би орієнтуватися на схід, аде події показали, що нам треба чекати приходу західних союзників. Зрозумілим є одне: Австрія повинна маневрувати» [9].

Вже з початку 1946 р. стосунки між австрійським і радянським керівництвами все більше холодули. Видатні державні діячі того часу, у тому чис-

лі й сам президент Реннер, все частіше схилялися до думки про визнання Червоної Армії «не армією визволителькою, а армією рятівницею» з усіма витікаючими звідси наслідками. Крім того, радянській стороні було відомо й таке висловлювання Реннера: «Спочатку був зелений фашизм, його змінив коричневий. Я дуже боюся, що його замінить червоний фашизм. Такий фашизм можна собі уявити» [3]. Ймовірно, австрійські політичні діячі, так само як і західнонімецькі, виявилися в полоні укоріненої боязні «червоної зарази зі сходу».

Віддалення Австрії пояснюється не лише помилками у радянській пропагандистській діяльності, а в першу чергу тим, що для австрійців залишалась небезпека, що Радянський Союз не введе свої війська з їх держави. І що парадоксально: коли у 1945 році Червона Армія вступила на територію Австрії – то це було звільненням від фашизму, але багато австрійців сприймали потім ці десять років, поки стояли війська в Австрії, як окупацію. Цьому підтвердженням є слова міністра іноземних справ, які він промовив після підписання Державного договору у 1955 році: «Австрія вільна» [11]. Тобто перше звільнення, у принципі, було у 1945 році, а друге – звільнення від визволителів – у 1955 р.

Висновки і пропозиції.

1. У радянській пропаганді в ході бойових дій Червоної Армії на території Австрії можна простежити дві характерні хвилі впливу: перша – з початку вступу на територію Австрії і до оволодіння Віднем, друга – в ході боїв за решту австрійської території і перші повоєнні місяці.

2. На території Австрії навесні 1945 року була організована та проведена прорадянська пропагандистська кампанія з усім комплексом заходів впливу на населення держави, що дозволила забезпечити відносно м'який вступ і пересування радянських військ по території держави.

3. Спецпропаганда Червоної Армії відрізнялась оперативністю реагування відповідно до потреб та обстановки на фронті.

4. З огляду на те, що світ увійшов у століття застосування інформаційних технологій у військовій сфері, історичний досвід пропагандистського забезпечення бойових дій Червоної Армії є чималим джерелом для накопичення, аналізу та застосування інформації щодо доцільності та дієвості тих чи інших форм впливу на населення держави, на якій з тією чи іншою метою перебувають іноземні війська та дислокуються військові бази.

Список літератури:

1. Австрия, май 1945-го: освобождение или поражение?: [Беседа с заместителем руководителя Института общественно-политических наук Венского Университета доктором политологии, профессором Карлом Учакаром] // [Электронный ресурс]. – Режим доступа к сайту: <http://www.sootechestvennik.com/index.php/history-items/554-freyung> – Официальный сайт газеты «Соотечественник».
2. Аншлюс: Гитлер сообщает депутатам Рейхстага о присоединении Австрии // [Электронный ресурс]. – Режим доступа к сайту: <http://ru.wikipedia.org/wiki/wiki/Аншлюс> – Сайт свободной энциклопедии «Википедия».
3. Горлова О.С. Денацификация Австрии после Второй мировой войны: По материалам советской оккупационной зоны: автореферат диссертации к.и.н. / Всеобщая история (соответствующего периода): 07.00.03. – Тамбов, 2004 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа к сайту: <http://www.dissercat.com/content/denatsifikatsiya-avstrii-posle-vtoroi-mirovoi-voiny-po-materialam-sovetskoj-okkupatsionnoi-z>.
4. Движения сопротивления против фашистской оккупации // [Электронный ресурс]. – Режим доступа к сайту: http://www.km.ru/referats/AD_5091467DB04607AAEED0B190A0B2F7. – Сайт «KM.RU».
5. Женщины освобожденной Европы глазами советских солдат и офицеров (1944-1945 гг.) // [Электронный ресурс]. – Режим доступа к сайту: <http://topwar.ru/21540-zhenschiny-osvobozhdennoy-evropy-glazami-sovetskih-soldat-i-oficerov-1944-1945-gg.html> – Сайт «Военное обозрение».
6. Киперман С. Австрийский Сокол / С. Киперман // [Электронный ресурс]. – Режим доступа к сайту: <http://www.jewish.ru/history/press/2009/07/news994276417.php> – Ежедневник «Секрет».
7. Освободительная миссия Советских Вооруженных Сил в Европе во Второй мировой войне: Документы и материалы. – М.: Воениздат, 1985. – 640 с.
8. Освобождение Австрии // [Электронный ресурс]. – Режим доступа к сайту: <http://rus.ruvr.ru/2006/08/08/595383/>. – Сайт радио «Голос России».

9. Павленко О.В. Австрийский вопрос в Холодной войне (1945 – 1955 гг.) / О.В. Павленко // Новый исторический вестник. – 2004. – № 10 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа к сайту: <http://cyberleninka.ru/article/n/avstriyskiy-vopros-v-holodnoy-voyne-1945-1955-gg> – Сайт «Cyberleninka».
10. Положение в Австрии [ред. К.Л. Селезнев] // Информационный бюллетень. – М.: 1-я типография Управления Воениздата НКО им. Тимошенко, 1945. – № 8(299). – 39 с.
11. Послевоенная судьба Австрии: [Беседа с Ю. Кантор доктором исторических наук советником директора государственного музея «Эрмитаж», Россия; Б. Штейцель-Маркс, заместителем директора института имени Больцмана, Австрия] // [Электронный ресурс]. – Режим доступа к сайту: <http://www.echo.msk.ru/programs/victory/718569-echo/>. – Сайт «Эхо Москвы».
12. Русские дети и король вальса // [Электронный ресурс]. – Режим доступа к сайту: <http://inosmi.ru/world/20120829/197406347.html> – «Сайт inoСМИ.ru».
13. Семиряга М.И. Борьба народов Центральной и Юго-Восточной Европы против немецко-фашистского гнета [отв. ред. В.К.Волков] / М.И. Семиряга. – М.: Наука, 1965. – 328 с.
14. Советский солдат в логове фашистского зверя // [Электронный ресурс]. – Режим доступа к сайту: http://amnesia.pavelbers.com/Straniza_istorii_voyni_42.htm – Сайт «Забываемые страницы войны».
15. Сухопутные войска Австрии // [Электронный ресурс]. – Режим доступа к сайту: http://ru.wikipedia.org/wiki/Сухопутные_войска_Австрии – Сайт свободной энциклопедии «Википедия».
16. Энигл М. Солдаты Сталина в Австрии / М. Энигл // [Электронный ресурс]. – Режим доступа к сайту: http://www.inoforum.ru/inostrannaya_pressa/soldaty_stalina_v_avstrii/. – Сайт «INOфорум».

Куцкая О.Н.

Академия сухопутных войск

ПРОПАГАНДИСТСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ВСТУПЛЕНИЯ И ПРЕБЫВАНИЯ КРАСНОЙ АРМИИ НА ТЕРРИТОРИИ АВСТРИИ В КОНЦЕ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

Аннотация

Исследуются основные направления ведения пропагандистского сопровождения советских войск, формы и способы морально-психологического влияния и их практическое применение в ходе боевых действий Красной Армии на территории Австрии в марте – мае 1945 года. В ходе исследования выделяются два характерных этапа советского влияния на австрийское население: первый – до захвата Вены, второй – в ходе последующих боев на территории государства. Прослеживается оперативность реагирования советской спецпропаганды на потребности и обстановку на фронте.

Ключевые слова: пропаганда, обращение, листовки, звуковещательные программы, митинги.

Kutskaja O.N.

Army Academy

PROPAGANDA SUPPORT FOR THE ENTRY AND STAY OF THE RED ARMY ON THE TERRITORY OF AUSTRIA AT THE END OF THE WORLD WAR II

Summary

The basic direction of conduction the propaganda support of Soviet troops, forms and methods of moral and psychological effects and their practical application in the fighting the Red Army in Austria in March – May 1945, were researched. The study distinguishes two stages character Soviet influence on the Austrian population: first – before the Vienna capturing, second – in the further battles on the state territory. Soviet special propaganda responsiveness to the needs and situation on the front is traced.

Keywords: propaganda, treatment, leaflet, sound-language programs, meetings.